

Epistemik ve Empirik Olarak Algı ve Dış Dünya Tasarımı: John Locke [*]

Epistemic and Empirical Perception and External World Design: John Locke

SİBEL GÖKÇE

Ağrı İbrahim Çeçen University

Received: 05.04.2021 | Accepted: 03.06.2021

Abstract: For most of the history of epistemology, a central, perhaps central, issue has been the problem of the “external world.” When asked about our knowledge of the outside world, two things are usually presupposed: the first is the concept of knowledge, the second is the concept of the “external World”, no matter how vague and schematic. How do we know the existence of external objects? In other words, how do our perceptions ensure which objects we perceive and that they can exist even when we do not perceive them? The question pointed out can be answered with the perceptual representation theory of empiricism. Because empiricism relates certain pieces of information to certain situations of deception. John Locke, considered an empiricist, goes to the distinction between appearance and reality, basing the outside world on his theory of representation. Thus, he has to admit that his perception is consistent with certain exceptions. This study, on the one hand, searches for an answer to the question of how it is possible to justify belief in the existence of objects in the external world and to be accepted as knowledge from an empiricist point of view, on the other hand, it will present an analysis by applying the principles of empiricism in Locken's epistemology to the problem of the external world.

Keywords: Epistemology, the external world, perception, empiricism, skepticism, John Lokce.

Giriş

Bilinçli durumlar hakkındaki inançlarla duysal deneyime dair inançların, geleneksel temelcilerin (Sosa, 2003: 226, Mehdiyev, 2011: 131) düşündüğü gibi empirik gerekçelendirme bakımından potansiyel bir temeli var olduğu söylenebilir. Bu çıkarım “Sezgisel olarak haklı görünen temeli olmayan inançlar, özellikle fiziksel nesnelere ve bunların özellikleri hakkındaki inançlar- bahsedilen şekilde tanımlanan temele başvurulmak üzere makul bir şekilde gerekçelendirilebilir mi?” problemini doğurur. Asıl sorulması gereken soru duysal içerikle ilgili olduğu iddia edilen temel inançların spesifik olarak neler içerebileceğidir. İçeriği fiziksel nesnelere ilgili olan inançların, deneyimsel içerik olmadan doğrudan doğrulanabileceğini düşünmek makul olsaydı problem daha kolay çözülebilirdi. Böyle bir durumun da kavramlarla ifade edilmesi gerekirdi. Ancak kavramsal inanç, bilinçli, kavramsal olmayan deneyimsel içeriğin kendisinin sözde bir tanımıdır. Buna göre bir temelcinin kavramsal olmayan deneyimin, temelde gerekçelendirilmiş inançlarla nasıl tanımlandığı veya tanımlanması gerektiği sorunundan kaçınılması imkânsızdır.

Dış nesne inançlarımızda haklı olduğumuz iddiasına, ancak duysal deneyimlerimizin gerçeğin güvenilir göstergeleri olduğunu düşünerek ulaşabiliriz. Bu epistemolojik bir iddiadır ve o veya buna benzer bir şey, dış dünya hakkındaki şüphecilik için çoğu argümanda temel bir önermedir. İşaret edilen iddiayı çürüten veya en azından inkârıyla uyumlu olan makul bir epistemoloji, antiseptik sonucu kanıtlamanın bir yolu olmasa bile, şüpheli sonuçtan kaçınmanın önemli bir yolunu sağlar. Dış nesne temelciliğinin devreye girdiği yer burasıdır. Dış dünya sorunu, en azından geleneksel manada, dış dünya hakkındaki inançları kendi zihnimiz hakkındaki inançlardan meşru bir şekilde çıkarıp çıkaramama ve nasıl çıkarabileceğimiz sorularının bir ifadesidir. (Lyons, 2009: 5). Eğer yeterli bir çıkarım yoksa dış dünya hakkındaki şüphecilik kaçınılmazdır. Bu bakımdan, gerekçelendirme ve bilgi için yeterli olan koşulların bir tanımına ihtiyaç vardır. Görünüşe göre epistemolojik problemler her halükârda epistemolojik çözümler gerektirdiğinden dış dünya sorununa daha umut verici bir yaklaşım olarak, onun gerçekten var olduğu kabul edilmelidir. Böylece harici, akıldan bağımsız nesnelere ve algısal inancın ne kadar haklı olabileceğini açıklayabilen bir epistemoloji oluşturmaya odaklanılmalıdır. Amaç şüpheliyi çürütmek

değil, yalnızca şüpheli argümanların altını oymaktır. O hâlde problem şöyle sorulmalıdır: Dış dünyadaki nesnelere oldukları gibi bilenebilir mi?

Deneyisel bilgi dış dünyayı tanıyıp anlamlandırmanın algı ile mümkün olduğunu kabul eder. Böylece bilinç içerikleri, algılanan şey ile sınırlandırılır. Bu sınırlandırılma durumu algının hem sübjektif hem de objektif yönüne gönderme yapar. Bilincin içeriği dışındaki her şeyin bir eğilimden olabileceği yargısına varılır. İşaret edilen eğilimin temelindeki kuşkucu saldırıdan sıyrılabilmenin yolu, şeylerin bize nasıl görüldüğü ile aslında oldukları şey arasındaki ayrımı yapabilmeye alakalıdır. Bu sorun genel olarak görünüş ve gerçeklik sorunudur. Eğer gerçeklik salt fiziksel nesnelere işaret ediyorsa bilgi ediniminde esas olarak algı ve algılama ön plana çıkar. Salt fiziksel nesnelere gerçeklik olarak apaçık bir şekilde kendini özneye açabilirse o zaman gerçekliğin karşısına görünüş kavramı çıkar.

Algı ve Dış Dünya Tasarımı Üzerine

Şüphesiz, modern felsefeye Descartes'la giren dış dünya sorunu, pratik bir durumdan kaynaklanmıştır. Bunda yaşadığı dönemdeki bilimsel bilgilerin hızla değişmesi ve kendi inançları hakkındaki tutumu etkili olmuştur. Dış dünyanın varlığı sorunu, bu inançlar arasında yeniden bir düzenleme arayışı esnasında ortaya çıkar. Ne kadar hatalı olsa da Descartes fiziksel dünya dediğimiz görünüşleri aldatıcı bir cinin üretme olasılığını hayal etmemizi söyler. Fakat bu cin ani bir keyfi kaprisle herhangi bir doğa kanununu ve hatta belki doğanın kendisini yok edebilir. Descartes'ın ifadesi aslında doğa kanunlarının sürekliliği ile ilgili olan gerçek sorunu gizler. Böylece asıl sorun ortaya çıkmış olur: "Dış dünya var mı?", "Fiziksel bir nesne var mı?". Bu iki sorudan birine olumsuz yanıt verildiğinde diğeri de otomatik olarak olumsuzlanacağı için iki sorunun eş değer olduğu hemen görülür. İkinci soru yani "Fiziksel bir nesne var mıdır?" sorusu pratikte bir dil için kabul edilebilir mi? Esasen fiziksel nesnenin bazı durumlarda gözlemlenebilir, bazı durumlarda test edilebilir ve kesinlikle her durumda doğrulanabilir olduğu kolayca görülür. Örneğin herhangi bir özne tamamen boş bir odaya girdiğinde, orada hiçbir fiziksel nesne olmadığını bildirmek için geri döner. Aynı odaya masa yerleştirildiğinde, orada fiziksel bir nesne olduğunu beyan eder. O hâlde dış dünyanın varlığına ilişkin sorunun biçimi şöyle olur:

“Fiziksel nesneyi konumlandırabileceğimiz bir uzam-zaman noktası var mıdır?”. (Barret, 1939: 346-354). Genel olarak tüm uzam ve zaman noktalarının diğer fiziksel cisimlere referansla tespit edildiği anlaşılır. Böylece fiziksel nesnenin var olup olmadığı yalnızca diğer fiziksel nesnelerin varlığı önceden varsayılarak belirlenir. Bahsedilen yaklaşım tümevarımsal bir çıkarımdır. Yani bazı deneyimlerden veya verilerden diğerlerine yapılan çıkarımlar doğrulanır. Bir bakıma nesnelerin inşası tümevarımsal geçerliliği varsayar ve bu da esasen bir dış dünya olarak adlandırılabilir şeyi üretmektir. Bu nedenle verilerin empirik bilgiyi mümkün kılacak şekilde sıralandığı varsayıdır. Tümevarım sorunu da her yerde kabul edilen varsayımla ilgilidir. İşaret edilen varsayım iki yönlüdür: Birincisi tümevarımın mantıksal sorunudur. Bu soruna göre varsayımlardan hareket etmek, ilkenin geçerliliği bakımından gerekli ve yeterli olmasıdır. İkinci sorun ise tümevarımın metafizik sorunudur. İlk olarak bu ilkeyi doğru kılmak için dünyanın hangi tür ilişkileri veya madde türlerini içermesi gerektiğine karar verilmelidir. Sonrasında dünyanın bu belirlenimleri bünyesinde barındırıp barındırmayacağı belirlenmelidir. Böylece empirik bir çıkarım yapılırken örtük olarak tümevarım ilkesini doğru kılacak bir doğası olan şeye dayandığı varsayıdır. Ve işaret edilen varsayımsal dayanak metafiziksel dış dünya olarak adlandırılan şeyi içerecektir. Filozofların ilgilendiği dış dünya bilimsel nesnelerin âlemi değildir. Bilim onların şimdiki veya geçmiş kalıplarının istikrarına inanmaları için hiçbir neden vermez. Neden vermediklerinden yalnızca deneyime ya da verilere dayananlar kadar doğrulamaya ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla benzer çıkarımlar deneyimde sunulsa bile fiziksel nesnelere için de geçerlidir.

Bu nedenle sorulması gereken asıl soru algıların hangi nesnelere algılandığını ve algılanmazken de nasıl var olabildiklerini anlamaya yönelik olmaktır. Bu durum objelere yönelmiş ruhsal etkinlik olarak “algı” kavramına açıklık getirmeyi zorunlu kılar. Algının ilk çağrıştırdığı şey duyuşal alandır. Renkleri ve şekilleri görmek, sesleri işitmek, tatmak, koklamak gibi. Dolayısıyla işaret edilen algı bedeninin belli duyu organlarına bağlıdır. (Aster, 1972: 9). İnsan bu algılamayla, kendisini kuşatan çevreyle bir etkileşime girer. Onu kendi bireysel algısıyla deneyimler. Bilim ise algının, algılanan şey ile onu algılayan öznenin nedensel bir bağ kurması gerektiğini söyler. Algılayan kişi uzam ve zamanda algılanan nesneden bağımsızdır ve algılanan ile dolaysız

bir ilişki kurmak yerine bu nesneye nedensel bir şekilde bağlıdır. (Musgrave, 1997: 128-129). Agılama ise, dış dünyadaki soyut ve somut nesnelere ilişkin olarak alınan duyumsal bilgi olarak tanımlanabilir. Duyumsal olarak tanımlanmasından dolayı, dış dünyadan bilgi edinmeyi beş duyu organıyla sağlandığı sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda algılama aslında insanın fizyolojik yanından söz eder. Ancak algılama salt duyulara bağlı fizyolojik bir süreç değildir. Bunun da ötesinde duyuların merkezî sinir sistemine elektro-kimyasal yolla ilettikleri enerji kotalarından ibaret olan mesajların yapısal bir biçimde anlamlandırılması sürecidir. Anlamlandırma daha önceden varolan bilgiler yani bilgiler arasındaki ilişkiler belirlenerek yapılır. Bu bakımdan özümleme (*assimilation*) ile uygunlaştırma (*accomodation*) mekanizmalarının da algılamada önemli bir işlevi vardır. Dolayısıyla duyusal mesajların kişi için bir anlamı varsa ancak o zaman algılama oluşur. (İnceoğlu, 1993: 44). Çünkü bilincin ilk ögesi algılamadır. İnsan eyleminde dış dünyanın zihinde oluşturduğu temsili imgeler etkindir ve bu imgeler ise algılardır. Öyleyse algı görünüş ve gerçeklik probleminde ilişkin bir sorunu ortaya çıkarır. Bu durum daha önce de belirtildiği üzere dış dünya sorundur. Peki, bu probleme ilişkin çözüm önerisi ne olmalıdır? Ya da dış dünya problemini analiz edebilecek kavramlar hangileridir?

Esasen doğruluk, hakikat ve gerçeklik problemi meselenin kilit kavramlarıdır. Belli türden bilgiyi ayırt ederek onu daha sağlam ya da güvenilir bulan filozofların ya bu tür bilgiyi edinmeye çalıştıklarını ya da bu tür bilgiye giden yolları araştırdıklarını görmekteyiz. Antik felsefeden itibaren süregelen, insanın nesnenin doğasına ilişkin bilme yetisinin ne kadar uygun olduğu ya da doğruluğun mümkün olup olmadığı, eğer olanaklı olsa bile saltık doğrular olarak görülüp görülemeyeceği, doğruluğun göreceli olup olmadığı problemleri, bilgi felsefesinde bilinemezlik, şüphecilik, görelilik tartışmaları hep bu konuyla alakalıdır. O yüzden doğruluk epistemolojinin konusudur. Doğruluk, bilginin nesnesine uygunluğu ya da gerçekliğe uygun düşün önerme ve kuramlar olarak tanımlanabilir. Uygunluk kuramı olarak da bilinen bu savın ilk açık ifadesi Aristoteles'in *Metafizik* adlı eserinde yer alır. Bu kuramın temelinde bulunan esas gizil problem "doğruluk nedir?" değil, "doğruluk nasıl saptanabilir veya kanıtlanabilir?"dir. Dolayısıyla "buradaki ölçüt insanın kendisi mi olmalı?" problemi de ortaya çıkar. Buna karşılık gerçeklik varolan ile ilişkilidir. Varolanın ya da kimi varolanların bir

özelliğidir. Öyleyse gerçeklik epistemolojinin değil fakat ontolojinin konusudur. (Tepe, 2016: 16-22). Gerçeklik genel olarak dış dünyada öznel olmayan bir varoluşa sahip olan varolanların tümünü kapsar. Fakat buna karşılık gerçekliğin özne-nesne düalizminde öznenen bağımsız ve özne tarafından konu edilebilir ya da konu edilemez şeyler olduğunu iddia eden tasarımlar da oluşturulmuştur. Eğer gerçeklik yalnızca fiziksel ve maddi bir karşılığı bulunan şeyleri iddia ediyorsa, bilgi edinme ya da oluşturma sürecinde deneyim ve algı ön plana çıkar. Fakat gerçekliğin algının ötesinde olduğu iddia edilirse bu defa da bilgi edinme sürecinde zihin süreçleri işlevsel olur. Bu varsayımlardan hareketle, “gerçeklik olarak nesne apaçık bir biçimde kendisini özneye açar mı?” sorusu ortaya çıkar. İşte bu sorun gerçeklik karşısında görünüş kavramını doğurur. Gerçeklik ile görünüş arasındaki ayrım şeylerin kendinde varlık olarak sergiledikleri varlık tarzı ile özneye göründükleri durum arasındaki ayrımdır. İnsan dış dünya ile bağ kurarken duyu-lar vasıtasıyla doğrudan deneyimlediklerini zihne aktarır. O hâlde temelde aslında dolaylı bir deneyimleme olduğu söylenebilir. Yani gerçeklik ile bilgi olduğu iddia edilen ürünler arasında bir algı perdesi vardır. Ancak bu defa da duyu-ların gerçeğe ilişkin doğruyu mu yoksa görünüşe ilişkin doğruyu mu verdiği sorunu ortaya çıkar. Örneğin bir masa çıplak gözle bakıldığında pürüzsüz görünebilir. Bir mikroskopla bakıldığında ise pürüzler daha belirginleşir. Peki, çıplak gözle gördüğümüz mü daha güvenilirdir yoksa mikroskop ile gördüğümüz mü? Ya da hangisi gerçek masadır? Öyleyse işaret edilen dış dünyaya ilişkin gerçek insanın bizatihi gördüğü nesne değil, imgesinden çıkarımla ulaştığı gerçek tasarımıdır. (Anlı, 2011: 64-67).

Gerçekliğin bu anlamdaki karmaşık düzlemini yasalandırılabilme isteği, modern düşüncenin baskın karakteri “düşünce” ve “gerçeklik” arasında bir karşılıklılık olması gerektiği fikrine dayanır. (Utku, 2014: 13). Bu problemi modern felsefede sistematik olarak ele alan ilk kişi Rene Descartes’tır. Onun skeptik tutumu, görünüş ve gerçeklik arasındaki boşluğu açıklama çabasıyla alakalıdır. Bu, şüpheyi üç basamak hâlinde açıklar. İlk basamak duyu deneyiminin yanıltıcı olabileceğine dair olan gündelik şüphedir. İkinci basamak rüya argümanı olarak da bilinen dış dünyanın gerçek varlığına ilişkin şüphedir. Üçüncü ise sistematik olarak bizi yanıltacağına inanılan aldatici bir cinin varlığı ve bundan kaynaklanan şüpheli varsayımlar olarak ele alınır. (Popkin, 1954: 831-837). Öyleyse Descartes’a göre özne dışında

fiziksel bedenlerin varlığından şüphe duymak mümkündür ve var olduklarını kanıtlamak için gerekli çıkarımlar yapılmalıdır. İşaret edilen düşünceler dış dünya problemi olarak adlandırılan şeyi oluşturur. Bu çıkarım iki sorununu temellendirmiştir. Bunlar, bilgi ve töz ya da algı ve anlaktır. (Denkel, 2003: 15) Kesin bilgi problemini yeniçağda ilk defa ele alan Descartes, yanıltıcı bilgiyi ondan ayırt etmeye çalışmıştır. Ona göre algıların dış dünya hakkındaki bilgisi doxadır ve dolayısıyla yanıltıcıdır. Böylece Descartes kesin bilgiyi nesneye yönelmede değil, fakat öznenin kendisine yönelmesinde, düşüncede arar. (Nutku, 2016: 23). “Düşünüyorum öyleyse varım” önermesi ile de anlığın varlığını tüm kuşkulardan arınmış olarak da kanıtlamış olur. Descartes bu çıkarımdan sonra her anlıkta ortak olan doğuştan düşüncelerden bahseder. Bilgi de bunlardan yapılan tümdengelimsel çıkarımlarla oluşur. Doğuştan olan bu düşünceler ya da bilgiler başlangıçta belirgin değildir. Algılar sayesinde netleşir ve bilinçli bir hâle gelir. (Denkel, 2003: 20). Böylece Descartes’a göre algının görevi bir yandan bilgiyi netleştirmek diğer yandan ise dış dünya hakkında bilgi vermektir. Algı yine de bunu tek başına gerçekleştiremez. Aklın da katkısı olmak zorundadır. Buradan hareketle Descartes aklın yorumu olmadan sadece algının bilgisinin yeterli olmadığını söyleyerek dış dünyanın varlığını yadsımaz. Tam aksine bizden bağımsız özdeksel bir dış dünyanın bulunduğunu ve algımızın bunun yetkin olamayan bir yansıması olduğunu kabul eder. Ve bunu kanıtlarken de Tanrı’nın anlığımıza bunu yerleştirmesinde bir aldatmaca olmayacağı fikrini savunur. Dolayısıyla Descartes bilinçli düşüncenin maddi bir dünyayı temsil ettiğini kabul eder. (McCulloch, 2003: 55). Onun aldatıcı cin tasarımının işlevi böyle bir düşüncenin yanılsamadan ziyade temsil etmek istediği şeyin doğru bir yansıması olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Dış dünyanın gerçekliğine ilişkin rüya hipotezinde ona göre uyanık gerçeklikten ayırt edilemeyecek kadar canlı ve tutarlı bir rüya görmek mümkündür. Descartes, uyku ile uyanıklık arasında ayırım yapılamadığında duyuların dış dünya hakkında yanıltıcı olabileceği iddiasının yaygın bir şüpheciliğin ortaya çıkmasına neden olduğunu söyler. Diğer taraftan daha ileri giderek şüpheciliğini en uç boyutlara taşır ve Tanrı’nın kendisi ve onun iyiliğinden şüphe eder. Ancak nihayet bu varsayımında haklı olmadığı kanısına ulaşarak aslında Tanrı’dan bile şüphe etmesine neden olan aldatıcı bir cinden bahseder. Dış dünyanın bu cin tarafından yaratılabileceğini iddia

eden Descartes, onun kesinliğinden bahsetmese de duyuların ve bu duylardan kaynaklanan haklı inançların yanıtıcılığını ona bağlamayı seçer. Descartes bu septik tavrıyla kesinliğinden şüphe duyduğu her şeyi eleyerek bir kendiliğe, *ben* fikrine ulaşır. (Descartes, 2015: 32). Dış dünya problemünde solipsizme giden bu yol, en azından Büyük Britanya’da yaratıldığı hâliyle, John Locke’un *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*’siyle başlar ve keskin bir dönüş yapar. George Berkeley ve David Hume’un rehberliğinde, yalnızlığın sonuna doğru ilerler. Locke başlangıçta, doğal dünyanın teorik bir resmini sunar. O sağduyuya yakın olarak algının bizden bağımsız biçimde somut nesnelere açılan bir kapı olduğunu kabul eder. Algı içeriği ile algının nesnesi arasında ayırım yaparak algı içeriğinde aynı kalan ideler ve bu idelerin birleşimlerinin dış dünyanın görüntüleri olduğunu söyler. Böylece dünyanın teorik resmini ya da temsil teorisini açıklar.

John Locke’un Temsil Teorisi

Locke’un başlangıçta (James Tyrell’in ifadesine göre) tartıştığı temel meseleler ahlak ve teoloji problemleridir. Bu sorgulanma esnasında ortaya çıkan sorunlara çözüm üretebilmek için insan zihninin sınırları ve güçleri üzerine genel bir incelemeye yönelir. (Woolhouse, 2019: 96). Locke’un uğraşı ruhun özünün neden meydana geldiği, ruhumuzdaki hangi hareketler ya da bedenimizdeki hangi değişimler sebebiyle organlarımızda duyumlar veya anlığımızda hangi ideler oluştuğu ve bu idelerin oluşumları bakımından kısmen veya bütünüyle maddeye bağlı olup olmadığı problemi olmuştur. (Locke, 2004: 16). Locke ideyi tanımlarken onun en genel anlamıyla bilincin hâlleri olduğunu söyler. Başka bir ifadeyle ide, zihnin dolayumsuz algıladığı şey veya düşündüğümüz esnada zihnimizi meşgul eden her şeydir. (Didier, 2009: 7). İnsan zihninin tamamını oluşturan bu ideleri basit ve kompleks ideler olarak iki başlık altında değerlendirir. Bu ayırım Locke açısından önemlidir, çünkü zihnin aktif ve pasif olan hallerini de ortaya çıkarır. Buna göre bütün bilgimizin temelinde deneyim vardır ve dolayısıyla bütün ideler buradan temin edilir. İster duyum ister düşünüm ideleri olsun bu iki kaynak düşünmek için bütün gereçleri anlık için temin eder. (Çelebi, 2017: 21) Locke’un ideler olmadan bilginin imkânsız olduğunu kabul etmesi muhtelif fikirleri de beraberinde getirir. Böylece iki farklı yorumsama ortaya çıkar. İlki geleneksel yaklaşım olarak kabul edilen idelerin zihinsel gö-

rüntüler olduğu fikridir. Bu yaklaşım algının kaba temsil teorisi olarak isimlendirilir. İkincisi ise idenin sözcüklerin anlamı olduğu yönündedir ve temsiliyetçiliğin sofistike formu olarak adlandırılır. (Çelebi, 2019: 75). Böylece Locke, temsili realizmini temellendirirken zihnin ancak sahip olduğu ideler ve idelerin bağlantıları kadarıyla bilgi edinebilir olduğunu kabul eder. Dolayısıyla dışsal nesnelere bize görüldüğü ve bizim onları algıladığımız halleriyle bir ide sağlarken, zihnimiz bu algıları birleştirip veya ayırıştırıp onlar üzerine işlemler gerçekleştirerek olası diğer ideleri elde etmemizi sağlar. Öyleyse dış dünya idelerin toplamından başka bir şey değildir.

Locke'un epistemolojisinde neden bir dış dünyanın varlığına ihtiyaç duyduğunun gerekçelerini şöyle sıralamak mümkündür:

(I) Locke'un sağduyuya olan bağı ilk nedendir. Sağduyu algıyı öznenin bağımsız olarak somut nesnelere ya da şeylere açılan bir kapı olarak görür. Hatta algının içeriği ile nesnesi arasında herhangi ayırım yapmamayı da önceler. Dolayısıyla Locke da bu eğilimi kendi temsil teorisinde korumuş ve algı içeriğinde hep aynı kalan ideler ve onların birleşimlerinin dış dünyanın somut nesnelere simgeleri, görüntüleri olduğunu kabul etmiştir. Locke'un yaptığı görüntü ve gerçeklik arasındaki bu ayırım Descartes'tan kalsa bile, algının yanılabilirlik olasılığına karşın gerçeklik açısından zorunludur.

(II) Locke'u, algılardan bağımsız bir dış dünyanın kabulüne götüren diğer neden algı içeriklerinin büyük bir kısmının tutarlılığa sahip oluşudur. Ayrıca bu ideler tam bir kalıcılık göstererek aynı tutarlılığı sürdürmeye devam eder. Locke bunu bizden bağımsız ve bizi etkileyen bir ilke olarak açıklar. Bu ilke sağduyunun öznenin bağımsız somut nesnelere kabulüne dayanır. Buna göre, Locke açısından algılar tutarlı olmak zorundadır; çünkü varlığı belirli yasalarla şekillenen somut nesnelere algısıdır.

(III) Locke üçüncü olarak on yedinci yüzyılda şekillenen klasik bilime kendi epistemolojisini eklemeye eğilimindedir. Ona göre algının konusu olan dış dünya (somut nesnelere) fizik bilimi tarafından betimlenen cisimler dünyası olmalıdır. Algının yanılabilirliğindeki kuşkucu uslamlama, deneysel bilginin doğa bilimlerine temel olma iddiasına gölge düşürse de Locke bu durumu nitelikler ayırarak çözmeye çalışır. Bu bakımdan algının yanılabilirliğini öznel olan ikincil niteliklere bağlar ve birincil niteliklerin dış dünya hakkındaki bilginin asıl nesnelere olduğunu kabul eder. (Denkel,

1982: 68-69).

Locke'un sağduyuya olan eğilimi onu deneyci olmaktan uzaklaştırmış daha ziyade materyalist bir ontolojiye yaklaştırmıştır. Locke esasen dış dünyanın gerçekliğini birincil nitelikler öğretisine dayandırarak deneycilikten uzaklaşır; çünkü Hume'dan beri empirist düşünce tarzına sahip olan filozoflar, ideler arasındaki bağlantıların a priori olarak elde edilen bilginin içi boş bir bilgi olduğu iddiasındadır. Bu açıdan bakıldığında Locke'un bir empirist olduğunu söylemek mümkün değildir. O geometriye ilişkin bilginin ve hatta tözlerin gerçek özleri bilindiğinde doğa felsefesinin boş ve değersiz olmadığını kabul eder. Locke bu bakımdan eleştirilmiş olsa bile somut manada yine de dış dünyanın gerçekliğini yok saymaz. (Wollhouse, 2019: 116). Daha ziyade algının tutarlılık yasasından hareketle bir bakıma dış dünyayı olduğu gibi yansıttığını söyler. Ancak bu yansımalar da esasen niteliklerin görünümlerinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla dış dünyanın görüldüğü gibi olduğunu söylemek olanaklı değildir. Birincil nitelikleri katılık, uzam, şekil, hareket veya durgunluk ve sayı olarak belirler. İkincil niteliklere gelince onlar bizatihi cisimlerde bulunmayıp cisimlerin birincil nitelikleriyle yani hacim, şekil, doku ve devinimleriyle bizde renk, ses, tat ve benzeri duyumlar üreten niteliklerdir. (Locke, 2004: 121-122). Bu bakımdan birincil niteliklerin ideleri dış dünyadaki cisimlerin gerçek özelliklerini verir. Böylece Locke'un temsilî realizmin önemli bir ilkesi olan algı içerikleri ile dış dünyanın benzerliği belirlenmiş olur. Çünkü eğer algı dış dünya hakkında bilgi edinme yolumuz ise nesnelere ve onların niteliklerinin algı içeriği olan idelerin nedeni olduğu çıkarımı yapılabilir. Ancak Locke açısından bu, gerçekçilik için yeterli değildir. Gerçekçiliği esas belirleyen şey dış dünyaya atfedilen zihinden ayrı olarak var olan bağımsız varlıktır. Locke'a göre algı sayesinde meydana gelen nesnelere, algılanmadıkları zaman da var olmaya devam eder eder. (Denkel, 1982: 70) Locke algıdan bağımsız olarak varolma fikrini daha sonra Hume'un da kullanacağı tutarlılık (*coherence*) ilkesine dayanarak açıklar. Orada duran herhangi bir nesne algılandıktan sonra başka bir yöne bakılsa dahi önceki algısı ile olan tutarlılığı, onun varlığını algılanmadığında da sürdürebilmesinin bir koşuludur.

Locke *Deneme*'sinde basit idelerin oluşturduğu resimlerin tutarlılığı açısından, duyuusal deneyimin basit bir resmini önerir. Bu görüşe göre zihin

pasif olarak nitelikler vasıtasıyla verilen deneyimi bekler. İkincil niteliklerden bir renk fikrinin aksine, şekil gibi birinci nitelik bize çoklu duyular aracılığı ile gelir. Ancak doğrudan algılananın bir ide olduğu geleneğini ortaya koyan Locke, daha sonra bu idelerin fiziksel nesnelere nasıl ilişkili olduğunu gösterme problemiyle karşı karşıya kalır. İşaret edilen sorun Berkeley ve Hume için de ortaya çıkar. Locke'un bu sorunla ilgili yaklaşımı tatmin edici olmaktan çok uzaktır. Hatta bazı noktalarda, fiziksel nesnelere doğrudan idelerin müdahalesi olmadan algılandığını savunuyormuş gibi gösterip esas olarak nedensel bir algı teorisi geliştirir. Onun fiziksel nesnelere, içsel özellikleri, katılık, genişleme, şekil, hareket veya durgunluk ve sayının "birincil nitelikleri" olan Newton parçacıklarıdır. Locke bu bakımdan Newton'un öncüsü olduğu "representive" yani dış dünyanın zihinde temsil edildiğini savunan gruptadır. (Jonathan, 1987: IV). Renk, tat, koku ise ikincil niteliklerdir. İkincil nitelikler kendi başlarına hiçbir anlam ihtiva etmezler. Ancak birincil nitelikleriyle, yani duyarsız parçalarının kütlesi, şekli, dokusu ve hareketi ile içimizde çeşitli hisler üretme gücüne sahiptir. Böylece fiziksel nesnelere kendilerinin gözlemlenemez olduğu sonucu çıkar. Fiziksel nesnelere varlıkları, yarattıkları idelerden çıkarılmalıdır ve bu ideler etkileri olmanın yanı sıra, bir dereceye kadar kopyalardır. Buna yönelik itiraz ise şudur: Zihnin önüne gelen herhangi bir şey, tanım gereği bir ide ise, o zaman sadece ide olmayan ve asla olamayacak bir nesnenin varlığına inanmak için geçerli bir neden yoktur. (Bennett, 1999: 19-20). Hatta böyle bir nesnenin kavranması anlaşılabilir olmalıdır.

Böylece zihin ve gerçeklik arasında bağ kurmaya çalışan Locke bilginin ediniminde dilin doğasını irdelemeyi önerir. Dilin bilgiye hizmet eden şey olarak gücünü daha iyi anlayabilmek için öncelikle dilin kullanımında isimlerin adapte edildiği şeylerin, sonra da hangi türlere dayalı olduklarının ve nasıl oluştuklarının öğrenilmesi gerektiğini savunur. (Locke, 2017: 77). Bununla birlikte dilin işlevine dair belli başlı öncüller sıralar. Bunlardan ilki, düşüncelerimizden ya da idelerimizden başkalarını haberdar etmek. İkincisi bunu mümkün olduğunca kolay ve akıcı bir şekilde yapmak. Üçüncüsü ise şeylerin bilgisini zihne taşımaktır. (Altınörs, 2016: 38). Dolayısıyla kendi düşüncelerimizi kaydetmek ve düşüncelerimizi başkalarına iletebilmek için idelerin yerine sözcüklerin ya da kelimelerin kullanılması zorunludur. Son kertede Locke dünyanın ihtimali olduğunu iddia ettiği klasik argümanına

herhangi bir katkıda bulunmaz. Locke'un gayesi fiziği matematiğe, şeylerin bilgisini idelerin bilimine, soyut bağıntılara götürmektir. Çünkü ona göre soyut, tümel ve kesin olan tek şeydir ve o bilimden yalnızca dedüktif (tüm-dengelsel) bilimi anlar. Ancak cisimlerin bilimi tüm dengeliyle inşa edilemez. Bu bakımdan fizik tecrübeyi esas alır ve dolayısıyla onu asla aşamaz. (Didier, 2009: 45). Öyleyse Locke'un fiziksel anlamda materyalist bir ontoloji önerisi kabul edilebilir bir çıkarım olacaktır.

Sonuç

Dış dünyadaki nesnelere ilişkin getirilen çözüm önerisi ekseriyetle sorgusuz sualsiz genel bir tür onaydı: bu ister psikolojik, ister ratio ya da deneyim kaynaklı olsun. Dış dünya probleminin hemen arka planında Descartes'ın ruh ve beden arasında yaptığı ontolojik ayırım olduğu söylenebilir. Descartes'ın yapmış olduğu bu ayırım maddi dünya ile çevrili olursa bile zihnin böyle bir dünyanın varlığından şüphe duymasına neden olur. Aldatıcı cin senaryosu da bu şüpheyi en uç noktalara taşır. Fakat Descartes'ın ruh ve beden ayırımının mantıklı bir çıkarım olduğu söylenemez. Çünkü insan yalnızca bir beden ve bir ruhtan müteşekkil değildir. Bir beden ile bir ruhtur. Beden de nesnelere çakılı olduğu içindir ki onların hakikatlerine ancak böylece erişilebilir. Bu yalnızca uzam için geçerli değildir. Dışımızdaki her varlığa ancak ve ancak vücudumuz üzerinden erişebiliriz. Dışımızdaki her varlık da insan özelliklerine bürünüp bir ruh ve beden karşımı hâline gelir. Descartes tarafından tipikleştirilen bu temsili gerçekçilik, algının üç unsuru içerdiği görüşüdür: bir zihin, harici bir nesne ve dış nesnenin zihinsel temsili, yani bir fikir, duyum veya deneyimsel durum. Zihnin, zihinsel temsile doğrudan erişimi vardır ancak dış nesneye yalnızca dolaylı erişim sağlar. Zihinsel temsil, mantıksal olarak dış nesneden farklı olduğu için, ilkinin bilgisi, ikincisinin bilgisini garanti etmez ve bu, dış dünya sorununu yaratır.

Locke bir empirist olarak kabul edilse de bilgi anlayışında Descartes'a yakındır. Sezgisel bilgi Descartes'ta göre gerçek ve varoluş meseleleri hakkında hiçbir şey söylemez. Eğer kar fikri, kışın gökten düşen soğuk, beyaz, tozumsu bir madde fikriyse, karın beyaz olduğu sezgisel olarak bilinecektir. Fakat bu bilgi varoluşsal bir öneme sahip değildir. Locke'un anladığı şekliyle bilginin tipik olarak böyle olduğu önemli iki istisnaıyla belirlenir: İlki

kişinin kendi varoluşuyla ilgilidir: bu, o kişi tarafından sezgisel olarak bilinir, ancak özünün doğası net bir şekilde anlaşılmaz. Diğeri, Locke'un bildiğimizi sandığı "Tanrı"nın varlığıyla ilgilidir.

Locke'un bilgi tanımı, genel gerçeklere açıkça uygulanabilir olsa da, kişinin kendi varlığına ve Tanrı'nın varlığına eşit derecede sorunsuz bir şekilde uygulanabilir değildir. Bunun nedeni, fikirler arasındaki ilişkiyle onların uyuma veya uyumamasıdır. Varoluş fikri kendilik veya Tanrı fikriyle uyuyorsa, o zaman kendinin veya Tanrı'nın var olmadığını düşünmekte tutarsız olunabilir. Fakat bu tutarsızlık öznenin ve Tanrı'nın var olmasını gerektirmez.

Locke'un dış dünyanın varlığı hakkındaki doğal eğilimi, sağduyunun algı içeriği ile algı nesnesi arasında bir ayrım yaparak algının somut nesnelere açılan bir kapı olarak görülmesi yönündedir. Locke bu fikri benimseyerek temsil teorisinde görünüş ve gerçeklik ayrımını zorunlu kılar. Böylece algıların belirli istisnalar dışında tutarlı olduğunu kabul eder. Çünkü fiziki nesnelere öznenin bağımsız varoluşu eğer tutarlı olursa doğrulanabilir. Locke açısından dış dünya fizik bilimi tarafından belirlenen cisimler dünyası olarak açıklanır. Locke'un bu çıkarımları onu deneycilikten uzaklaştırır. Çünkü somut manada dış dünyadaki nesnelere varlığını algıdan bağımsız olarak kabul etmek zorunda kalır.

Locke nitelikler arasındaki ayrımı da dış dünyayı kanıtlamak adına yapar. Berkeley'in kendince belki de haklı olduğu tek itirazı bu ayrımın kabul edilebilir olmadığıdır. Ona göre Locke'un nitelikler arasındaki ayrımı dış dünyayı temsil edilemez hâle getirir. Çünkü bu ayrımın göre nesnelere temsil edenler yalnızca birincil niteliklerdir. Böyle bir çıkarım idelerin dünyayı temsil edemeyeceği algısı yaratır. Locke açısından dünyada hiçbir zihin kalmasa bile birincil nitelikler nesnelere var olmayı sürdürürler. Ancak Berkeley haklı olarak eğer ikincil nitelikler zihindeyse birincil niteliklerin de zihinde olması gerektiğine işaret eder.

Kaynaklar

Altınörs, A. (2016). *İdealar ve Dil Bağlamında Locke ile Leibniz*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Anlı, Ö. F. (2017). Antik Yunan Post-modernleri. *Bilim ve Ütopya*, 203, 64-67.

Aster, V. E. (1972). *Bilgi Teorisi ve Mantık*. (Çev. M. Gökberk). İstanbul: İstanbul

Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Barret, WW. (1939). On The Existence of an External World. *The Journal of Philosophy*, 36 (13), 346-354.
- Bennett, J. (1999). *Locke, Berkeley, Hume: Central Themes*. Oxford: Oxford University Press.
- Bonjour, L. & Sosa, E. (2003). *Epistemic Justification: Internalism vs. Externalism, Foundations vs. Virtues*. New York: Blackwell Publishing.
- Çelebi, E. (2017). *John Locke'un İdeler Teorisi: Eleştirel Bir İnceleme*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Çelebi, E. (2019). John Locke'ta Temsil Teorisi: Sözcük ve İde İlişkisi. *Birey ve Toplum Dergisi*, 18, 73-90.
- Denkel, A. (2003). *Bilginin Temelleri*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Denkel, A. (1982). Locke ve Berkeley'de Dış Dünya. *Yazko Felsefe Yazuları*, 4, 67-78.
- Descartes, R. (2015). *Meditasyonlar: Metafizik Üzerine Düşünceler*. (Çev. Ç. Dürüşken). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Didier, J. (2009). *John Locke*. (Çev. A. Altınörs). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- İnceoğlu, M. (1993). *Tutum, Algı, İletişim*. Ankara: V Yayınları.
- Locke, J. (2004). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. (Çev. V. Hacıkadiroğlu). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Lyons, Jack. C. (2009) *Perception and Basic Beliefs Zombies, Modules, and the Problem of the External World*. Oxford: Oxford University Press.
- Mehdiyev, N. (2011). *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- McCulloch, G. (2003). *The Life of the Mind: An Essay on Phenomenological Externalism*. London and New York: Routledge.
- Musgrave, A. (1997). *Sağduyu Bilim ve Kuşkuculuk*. (Çev. P. Uzun). İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Nutku, U. (2016). *Yeniçağ Felsefesinde A Priori Problemi*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Popkin, R. H. (1954). Charron and Descartes: The Fruits of Systematic Doubt. *The Journal of Philosophy*, 51 (25), 831-837.
- Tepe, H. (2016). *Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk ya da Hakikat*. Ankara: BilgeSu Yayınları.

Utku, A. (2014). *Wittgenstein: Erken Döneminde Dilin Sınırları ve Felsefe*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Woolhouse, R. S. (2019). *Ampirist Filozoflar*. (Çev. G. Murteza). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Öz: Epistemoloji tarihinin büyük bölümünde, merkezi bir mesele, belki de temel mesele “dış dünya” sorunu olmuştur. Dış dünya hakkındaki bilgilerimizle ilgili sorular sorulduğunda, genellikle iki şey önceden varsayılır: birincisi bilgi kavramı, ikincisi ne kadar muğlak ve şematik olursa olsun “dış dünya” kavramı. Peki, dışsal nesnelerin varlığını nasıl bilebiliyoruz? Başka bir ifadeyle algılarımız, hangi nesneleri algıladığımızı ve biz onları algılamazken de var olabilmelerini nasıl sağlıyorlar? İşaret edilen soru empirizmin algısal temsil teorisi ile cevaplanabilir. Çünkü empirizm belirli bilgi parçalarını belirli şeyleri algılama durumlarıyla ilişkilendirir. Bir empirist olarak kabul edilen John Locke, dış dünyayı kendi temsil teorisi ile temellendirerek görünüş ve gerçeklik ayırımına gider. Böylece algının belirli istisnalar dışında tutarlı olduğunu kabul etmek zorunda kalır. Bu çalışma bir yandan empirist bakış açısıyla dış dünyadaki nesnelerin varlığına duyulan inancın haklı gösterilmesi ve bilgi olarak kabul edilmesi nasıl mümkün olabilir sorusuna cevap ararken diğer yandan Locke’un epistemolojisinde empirizmin ilkelerini dış dünya problemine uygulayarak bir çözümleme sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Epistemoloji, dış dünya, algı, empirizm, skeptisizm, John Locke.

[1]

Bu makale, *Empiristlerin Dış Dünya Sorunu: Locke, Berkeley, Hume* adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

